

Jet de Ranitz

SPEECH DEBAT SINGELKERK 26 APRIL 2012

Geachte dames en heren,

Hartelijk welkom etc, in het bijzonder aan Thijs Adams, Mark van de Velde, Edwin van Huis, Ola Mafaalani, Jan Jaap Knol en Patrick van der Hijden die onze discussie straks zal leiden.

De politiek plaatst je altijd weer voor verrassingen. We hadden natuurlijk niet voorzien dat nog geen week voor dit debat het kabinet zou vallen. Van een nette vierjarencyclus, zoals in de cultuursector, is in politiek Den Haag nu al 10 jaar geen sprake meer. Als belangenorganisatie moet je dus altijd voorbereid zijn op een nieuw politiek krachtenveld. Gelukkig zijn wij dat. Binnen Kunsten '92 was het debat over een nieuwe visie op het cultuurbeleid na 2013 al in volle gang en ook het debat van vandaag heeft tot doel de discussie over de fundamenten van het cultuurbeleid aan de orde te stellen. Dat wij hiermee eerder dan gedacht verkiezingsprogramma's kunnen voeden, is dan mooi meegenomen. Dames en heren, u valt dus met uw neus in de boter. Of anders gezegd: op uw schouders rust een grote verantwoordelijkheid!

Over visie gaat het dus vandaag. Een visie op kunst, cultuur en erfgoed die past bij deze tijd. Daarvoor kijken we eerst even achterom naar recente besluitvorming. Vervolgens zoomen we in op de rol van kunst, cultuur en erfgoed in de hedendaagse samenleving en hoe je die zou kunnen beschouwen. Daar koppelen we dan graag ook de rol van de overheid aan vast.

Wat ging er aan vandaag vooraf? We kijken terug op een enorme bezuinigingsoperatie van de overheid op kunst, cultuur en erfgoed. De bezuinigingen op rijksniveau springen het meest in het oog, maar ook lokaal

wordt er flink gesneden. Dat er bezuinigingen aan zaten te komen, kwam natuurlijk niet helemaal als een verrassing. Al eerder was het begrip cultuurprofijs geïntroduceerd – dat er meer van de eigen inkomsten zou worden verwacht bij de musea en in de podiumkunsten zat wel in de pijplijn. Toen de recessie doorzette, was het ook helder dat *alle* publieke sectoren zouden moeten inleveren; dus ook wij. Dat de cultuursector zo hard getroffen zou worden, kwam echter wel als een grote schok. Op rijksniveau moest zo'n 8% worden bezuinigd; de cultuursector werd aangeslagen voor zo'n 25%. Dat was veel meer dan we op grond van de verkiezingsprogramma's hadden mogen verwachten. De VVD had dan wel aangekondigd €200 miljoen op cultuursubsidies te willen bezuinigen; het CDA had gerekend met een bezuiniging van 'slechts' €60 miljoen. De BTW-verhoging, die haaks op de plannen van die partij, werd in brede kring als een 'bedrijfsongeval' ervaren. Ook andere partijen hadden minder hoge bezuinigingen in het programma staan. Dit voelde voor velen in onze sector als een afrekening, die wij bovendien moeilijk konden verklaren in het licht van de vele mooie resultaten die door onze leden worden geboekt. De nare toon waarmee we in eerste instantie werden aangesproken en woorden als subsidie-infuus, maakten ons niet vrolijker.

Maar gedane zaken nemen geen keer, de trein voor de volgende cultuurnota rijdt, besluiten zijn genomen en het is niet te verwachten dat de stemverhoudingen in de Tweede Kamer in één keer heel anders zullen zijn. We zijn het niet eens met de keuzes van het inmiddels demissionaire kabinet, maar het ziet er naar uit dat de besluitvorming niet zal worden teruggedraaid. Natuurlijk zullen we zo goed mogelijk in beeld brengen wat dit kabinetsbeleid voor erfenis nalaat en waar mogelijk reparatie bepleiten – een aantal partijen is daar zeker toe bereid. Wij blijven herhalen dat talentontwikkeling het kind van de rekening is in dit beleid.

Maar vandaag gaan we even wat dieper dan de actualiteit.

Al eerder heeft Kunsten '92 geconstateerd dat het tijd was om een nieuwe stip op de horizon te zetten. Omdat we zelf behoefte hebben aan een nieuw verhaal en

een positief verhaal. En omdat we het gevoel hebben dat deze tijd vraagt om een geactualiseerd beleid voor kunst, cultuur en erfgoed. Nu we op de drempel van nieuwe verkiezingen staan krijgt die nieuwe stip urgentie. Daarbij staan voor ons de volgende vragen centraal:

1. Wat is de rol van kunst, cultuur en erfgoed in onze samenleving?
2. En wat is het publiek belang?
3. Met andere woorden: waarom moeten de overheden investeren in kunst, cultuur en erfgoed? Wat zouden de speerpunten moeten zijn?

Laten we proberen die rol eens te duiden. Die begint en eindigt natuurlijk met creatie: een schilderij, een monument, een voorstelling, een video-installatie – om het even wat. Zonder creatie is er geen kunst en uiteindelijk ook geen erfgoed. En de kunst heeft een intrinsieke waarde. Waar die over gaat? U kunt de filosofie sinds de Grieken erop naslaan; er zijn hele bibliotheken over vol geschreven. Ik ben geen theoreticus – ik verval in pathetisch gezwets als ik probeer het te duiden. Ik volsta met Georges Braque te citeren. *Il n'est en art qu'une chose qui vaille: celle qu'on ne peut expliquer.* In de vertaling: *Al wat in de kunst belangrijk is, ligt voorbij de woorden.*

Gelukkig zijn vrijwel alle politieke partijen het hierover eens. De meest recente publicatie van de Teldersstichting (het wetenschappelijke bureau van de VVD) stelt dat de aandacht veel te ver van de intrinsieke waarde is afgedwaald door de nadruk meer te leggen op andere rollen. Daarmee pleit de VVD voor een retour naar de waarde van kunst om zichzelf. Zelfs de PVV is naar eigen zeggen niet tegen kunst – alleen tegen kunstsubsidies.

Laat ik duidelijk zijn – ook voor Kunsten '92 is de intrinsieke waarde van kunst het belangrijkste. Als een creatie er niet over zou beschikken, kun je je ernstig afvragen of overheidssteun wel gepast zou zijn. Wij zien de intrinsieke waarde als een 'sine qua non'. Feitelijk is deze de startkwalificatie.

Daarmee kom ik op de vervolgvraag. Hebben kunst, cultuur en erfgoed ook een publieke waarde? Ons antwoord daarop is eveneens ondubbelzinnig "ja". En

waaruit bestaat die dan, zult u willen weten. Ik zie vier belangrijke publieke rollen voor de kunsten in onze samenleving.

1. Een creatieve samenleving vraagt om investeringen in de jeugd.

Kinderen en jongvolwassenen hebben niet alleen baat bij het leren van taal en rekenen. In een kennismaatschappij, waarin het geld vooral in de dienstensector moet worden verdiend, zijn creatieve en sociale vaardigheden evenzeer van essentieel belang. Wie op jonge leeftijd in aanraking komt met kunst, cultuur en erfgoed wordt aangesproken op zijn creativiteit. Creatieve vaardigheden, omgang met en duiding van emoties, probleem oplossend vermogen. Zaken (een schilderij bijvoorbeeld) leren bekijken van meerdere kanten en ervaren dat degene naast je iets heel anders ziet dan jij en dat twee opvattingen naast elkaar kunnen bestaan. Maar ook:

zelfverwezenlijking; het opbouwen van zelfvertrouwen; leren jezelf te presenteren. Voor kinderen van alle afkomsten (en misschien nog wel het meest voor kinderen in achterstandposities) draagt kunstbeoefening bij aan de ontwikkeling van vaardigheden die je nodig hebt om in ons land kans van slagen te hebben.

Het hoofdstuk van de Teldersstichting van cultuur in het onderwijs onderstreept deze gedachte heel mooi. Kortom, Investeren in kunstzinnige vorming loont. Niet alleen voor het kweken van talent in kunstdisciplines, maar vooral ook voor het kweken van creatieve middenstanders en hoger opgeleiden in andere takken van sport.

2. Innovatie en onderzoek.

Zoals fundamenteel onderzoek de voorbode is van vele innovatieve toepassingen – soms uit zeer onverwachte hoek; zo zijn de kunsten ook een dankbare bron van vernieuwing. Vele innovaties vinden hun oorsprong en inspiratie in de kunst. Twee hedendaagse voorbeelden: als het gaat om beeldende kunst, zien we het verband direct. Design en design thinking zijn niet voor niets modewoorden. En denk eens aan film en welke uitdaging het

is voor een bedrijf als Google om de complexe boodschap van film in kaart te brengen in een database (beeld, geluid, beweging, emotie, verhaal, ambiguïteit). De inventarisatie en interpretatie in digitale systemen van al die lagen maakt de volgende ICT revolutie los.

3. Vermaak, reflectie en kritiek.

Dit is traditionele rol van de hofnar. Mensen laten lachen – om elkaar, om zichzelf. Mensen in contact brengen met emotie. Een reflectie op het bestaan. En soms ook kritiek op het bestaan. In dictaturen wordt niet voor niets de kunst aan banden gelegd. Wij zijn trots op onze democratische rechtsstaat en één van de kenmerken ervan is openheid voor de kritische rol van kunst en kunstenaars. In de woorden van de Amerikaanse president John F. Kennedy: *We must never forget that art is not a form of propaganda; it is a form of truth.*

4. Bijdragen aan de aantrekkingskracht van steden en regio's.

Tenslotte blijkt uit allerlei onderzoek dat de aanwezigheid van kunst, cultuur en erfgoed bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van onze steden en regio's. Mensen wonen graag dichtbij culturele voorzieningen. Ook vormen de culturele voorzieningen belangrijke toeristische attracties. Daarmee draagt de culturele infrastructuur bij aan het vestigingsklimaat en economische groei. En sommige wijkvoorzieningen spelen een duidelijke maatschappelijke rol met cultuur als inhoud.

Ik ben mening dat alleen kwalitatief hoogwaardige kunst in staat is om ook de publieke rol te vervullen, waarbij kwaliteit zich op vele manieren laat zien. Ik doel dus niet alleen op topkunst. De scheiding die vaak wordt aangebracht tussen de intrinsieke waarde en de maatschappelijke waarde vind ik gekunsteld. In mijn visie gaan ze hand in hand.

Nu we vastgesteld hebben dat kunst, cultuur en erfgoed wel degelijk een publieke rol hebben te vervullen, komen we direct op de rol van de overheid.

Publieke goederen behoren tot het domein van de overheid. Net zoals de overheid investeert in een infrastructuur voor het onderwijs, de zorg en het wegennet, investeert zij al decennia in een infrastructuur voor kunst, cultuur en erfgoed. In het licht van de publieke rol is dat niet meer dan terecht. Ik ben het dus niet eens met de Teldersstichting dat we de publieke rol niet in beschouwing zouden moeten nemen.

Gelukkig ziet het huidige kabinet voor kunst wel een publieke rol weggelegd en houdt het wel degelijk een basisinfrastructuur overeind. Tegelijk trekt het kabinet zich terug en zou het graag zien dat de markt een deel van de financiering overneemt. Daar heeft de overheid echter nog niet veel voor ingericht. Er is wel een Geefwet, maar die is behoorlijk geschonden door de Tweede Kamer gekomen. Ook zijn er geen stimulerende maatregelen voor het bedrijfsleven getroffen en de matchingsregeling is afgeschaft. Dit is in tegenspraak met het recent verschenen rapport van de WRR over privatisering, waarin de WRR terecht stelt dat wanneer de overheid zich terugtrekt zij dat geleidelijk moet doen en dat zij in alle gevallen wel verantwoordelijk blijft voor de ordening van de markt, opdat het maatschappelijk belang gediend blijft.

Op welke punten zou de overheid zich in haar ondersteuning vooral moeten richten? Ik noem er drie. Naast de prioriteiten van het huidige kabinet (topkunst, internationalisering en ondernemerschap) moet er in een volgend cultuurplan (en dus in verkiezingsprogramma's) hernieuwde aandacht komen voor:

1. Kunstzinnige vorming voor de jeugd
2. Talentontwikkeling
3. Innovatie en experiment

Daarnaast is het van belang dat de verdeling van taken tussen de rijksoverheid en de provinciale en lokale overheden opnieuw gedefinieerd wordt. Deze is door de recente bezuinigingen niet meer in evenwicht. In het licht van het belang van kunst, cultuur en erfgoed voor steden en regio's zou het principe 'zo dicht mogelijk bij de burger' ook voor culturele voorzieningen mogen gelden.

Dat de overheid in haar subsidievoorwaarden ons aanspreekt op onze verantwoordelijkheid en dus voorwaarden stelt aan subsidiëring, hoort erbij. Wij nemen onze verantwoordelijkheid serieus en zijn niet bang om te moeten presteren. Ook wij hebben werk te verzetten en lopen daar niet voor weg. Wij hebben namelijk ambitie. Het is ondenkbaar dat je in de kunst met een zesjesmentaliteit zou kunnen slagen. Streven naar de hoogste kwaliteit is ons DNA. Ons streven zien wij graag beantwoord bij de overheid en de politiek. Als wij dus één wens hebben is het deze: dat de verkiezingen leiden tot een kabinet met ambitie. Ambitie voor kunst, cultuur en erfgoed.